

สรุปผลการวิจัยและขอเสนอแนะ

เรื่องศรีธนญชัยเป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายในหมู่มนุษย์ไทยทั่วไป ทั้งยังเป็นที่รู้จักในแถบประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย โดยมีเนื้อเรื่องนี้อาจจัดอยู่ในประเภทนิทานมุขตลก (Jest) ซึ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านและผู้ฟังเป็นอย่างดี แต่เมื่อวิเคราะห์ที่จะพบว่า เรื่องนี้อาจจัดอยู่ในประเภทนิทานตัวเอกเจ้าปัญญา แบบฉลาดแกมโกง (Trickster tale) ซึ่งเป็นประเภทย่อยของนิทานมุขตลกอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้เพราะตัวเอกได้แสดงลักษณะพิเศษในความเป็นคนที่มีปฏิภาณ ไหวพริบ มีเล่ห์เหลี่ยม แก้อุปสรรคต่างๆ ให้ผ่านพ้นไปได้โดยไม่มีความคิดมาก่อน

เรื่องศรีธนญชัยที่มีปรากฏในประเทศไทยนั้น มีทั้งรูปแบบที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งสิ้น 17 ส่วน ส่วนที่เป็นลายลักษณ์อักษรมี 16 ส่วน ส่วนนูนขลุ่ย มีเพียง 1 ส่วน

ส่วนของภาคกลางมี 11 ส่วน รวมทั้งฉบับที่เป็นสมุดไทย และที่ตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ กลอน และร้อยแก้ว

ส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 3 ส่วน เป็นส่วนที่เป็นใบลานจารด้วยอักษรตัวธรรม และส่วนที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว

ส่วนของทางภาคเหนือ มี 2 ส่วน มีทั้งส่วนที่เป็นนูนขลุ่ย และส่วนที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว

ส่วนของภาคใต้มีเพียง 1 ส่วน เป็นฉบับที่เขียนลงในสมุดไทย

เรื่องศรีธนญชัยของไทยนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับต้นกำเนิดของนิทานสมัยที่เก่าแก่ และชื่อผู้แต่ง ทราบแค่เพียงว่าเป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาช้านาน โดยเฉพาะในประเทศไทยนั้นนิทานเรื่องนี้นิยมเล่าสู่กันฟังทั่วไป ทางภาคกลางและภาคใต้รู้จักและเรียกชื่อตัวเอกว่า "ศรีธนญชัย" ส่วนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ จะรู้จักและเรียกชื่อว่า "เซียงเมียง" เป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม แม้นิทานเรื่องนี้จะมีปรากฏอยู่โดยทั่วไปหลายสำนวน แต่ก็มีลักษณะที่รวมกันหลายประการ โดยเฉพาะในคานโครงเรื่อง พบว่ามีลักษณะที่เหมือนกันคือเป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตของชายผู้หนึ่ง ซึ่งใช้ปฏิภาณเอาตัวรอด หรือแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไปได้โดยล้าคัม นับตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็กจนสิ้นอายุขัย นอกจากนี้ยังพบว่า ในคานแนวความคิดของผู้แต่งนั้นก็ยังมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ เน้นในด้านความมีปฏิภาณไหวพริบ ต้องการแสดงให้เห็นความซัดเซงระหว่างบุคคลและค่านิยมของสังคม ตลอดจนความคิดเรื่องการ "เสียหน้า" เหล่านี้เป็นสาระที่น่าสนใจและชวนไว้ในเนื้อหา ที่แฝงไว้ด้วยอารมณ์ขันทั้งสิ้น โดยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า นิทานศรีชนนุชย์มิได้มีคุณค่าในกานให้ความบันเทิงแต่อย่างใดอย่างเดียวกับที่เคยเข้าใจกันมาแต่ก่อน แต่ยังมีคุณค่าในด้านแนวความคิดต่าง ๆ อีกด้วย

ส่วนลักษณะที่แตกต่างกันขึ้น พบว่า มีความแตกต่างกันเป็นส่วนน้อย เช่นการเรียงลำดับเหตุการณ์ และในรายละเอียดของเนื้อหา ลักษณะการเล่าเรื่องของนิทานนี้มี ๒ แบบ คือ ตัวเอกอยู่กับพ่อแม่ มีชีวิตที่ตองกินจนตอสจนกลายเป็นเด็กที่มีปัญหา ทำให้ดูเสมือนเป็นคนโศกเศร้า เจ้าคิด เจ้าแค้น อาฆาต พยาบาท มีบุคลิกภาพในเชิงก้าวร้าว และใช้ปฏิภาณในเชิงฉวย (ทำลาย) อีกแบบหนึ่งคือ ตัวเอกได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงให้เป็นราชบุตรบุญธรรม ไม่ตองตอสจนจนเพื่อความอยุ่รอด พดติกรรมต่าง ๆ จึงไม่มีความรุนแรงเหมือนแบบแรก ลักษณะพดติกรรมของตัวเอกในแนวนี้จึงเป็นเรื่องของการใช้ปฏิภาณและนิสัยที่คิดตัวมาแต่กำเนิด

อนึ่ง เรื่องศรีชนนุชย์ที่มีปรากฏในแถบประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง คือในกลุ่มของประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่า มีปรากฏในประเทศกัมพูชา เวียดนาม ลาว อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์ จากการศึกษาค้นคว้าเรื่อง ชนนุชย์ ของกัมพูชาและเวียดนามนั้น คลายเรื่องศรีชนนุชย์สำนวนของภาคกลาง ส่วนเรื่อง เซียง-เมียง ของลาวนั้นเหมือนเรื่อง เซียงเมียง ของไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนประเทศอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ พบว่ามีเนื้อหาคล้ายศรีชนนุชย์ของไทยบางตอนเท่านั้น กล่าวคือเรื่อง อาบนาวส์ (Abu Nawas) ของประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ นั้นจะมีเรื่องราวเพียงตอนเดียวเท่านั้นที่เหมือนของไทย ส่วนประเทศฟิลิปปินส์นั้นพบว่ามีเนื้อหาคล้ายของไทยอยู่ 2 ตอน

จากการศึกษาเปรียบเทียบนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่ามีไม่มากตอนนัก และไม่มีความซับซ้อนมากเท่าเรื่องศรีธนญชัยที่มีปรากฏอยู่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตามลักษณะของตัวละครที่มีปรากฏในประเทศดังกล่าว นั้น เป็นลักษณะที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป เพราะ เป็นลักษณะประจำของนิทานที่มีตัวเอกเจ้าปัญญาหรือฉลาดแกมโกง (Trickster tale) ซึ่งต้องแสดงปฏิกริยาตอบโต้ ต่อค่านิยมของสังคมระดับต่าง ๆ

นิทานเรื่องนี้จะมีปรากฏเล่าสู่กันฟังหลายส่วนวนก็ตาม คำนำโครงเรื่อง แนวความคิด และตัวละคร จะมีลักษณะที่คล้ายกันมาก ทั้งนี้คงเป็นเพราะ นิทานเรื่องนี้มีจุดกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน ส่วนความแตกต่างในคำนำชื่อตัวละคร การเรียงลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดปลีกย่อยในเนื้อหาในแต่ละส่วนวนนั้น มีปรากฏบ้างก็คงเนื่องมาจากความแตกต่างกันในคำนำสภาพสังคม วัฒนธรรม ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนค่านิยมของแต่ละชาติ แต่ละถิ่น นั้นเอง

ในทัศนะของผู้วิจัยในการศึกษานิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ แล้วพบว่าศรีธนญชัยมีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่แปลกแตกต่างไปจากตัวละครอื่น ๆ อย่างน่าอัศจรรย์ใจ พฤติกรรมบางอย่างซึ่ง เขากระทำเกินกว่าเหตุ เช่นการฆ่าทองน้อง อันเป็นเหตุการณ์ในตอนต้นเรื่องนั้น ก็ทำควมพิศวงให้เกิดแก่ผู้อ่านอย่างยิ่ง ทั้งชวนให้คิดว่าแม่เป็นพี่น้องทองเดียวกัน ศรีธนญชัยยังกระทำได้ถึงเพียงนี้ หากเป็นบุคคลอื่นที่ทำให้เขาเกิดความขัดแย้ง ก็คงต้องไคร้รับการตอบโต้อย่างรุนแรงเป็นแน่ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขากลายเป็นเด็กมีปัญญาและแสดงพฤติกรรมที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมเช่นนี้นั้น เป็นเพราะสภาพสังคมของไทยในสมัยก่อนมีส่วนทำให้เขาได้ใช้สัญชาตญาณของความขัดแย้งซึ่งมีอยู่ในตัวโคมากชิ้น กล่าวคือ โดยปกติสภาพสังคมของครอบครัวที่มีฐานะยากจน จะไม่ปรากฏว่ามีคนรับใช้มาช่วยทำงานแบ่งเบาภาระกิจในบ้าน เมื่อสภาพการเป็นเช่นนี้ จึงมักต้องใช้บุตรของตนทำหน้าที่นี้แทน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพ่อแม่ต้องออกไปประกอบอาชีพ บุตรคนโตไม่ว่าจะมีอายุมากน้อยเพียงใดก็ตาม ก็ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการงานต่าง ๆ ภายในบ้าน ตลอดจนเลี้ยงดูน้อง ๆ ของคนควย นับว่าเป็นภาระที่ค่อนข้างหนักสำหรับเด็ก

ที่ตกอยู่ในสภาพนี้เช่นกัน อย่างไรก็ตามมักปรากฏว่า บุคคลผู้มีภาระเช่นนี้ย่อมต้องมีความ
รับผิดชอบสูง และมีความสำนึกในหน้าที่เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ จึงไม่
ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด แต่สำหรับตัวเอกของนิทานเรื่องนี้แสดงพฤติกรรมที่ปฏิเสธความ
นิยมที่มีมาแต่เดิม ก่อปรกัวยมีความอัจฉริยภาพ และมีความต้องการอย่างก็เด่นเหนือคน
ทั้งปวงอยู่ด้วย ทั้งมีสัญชาตญาณของความขัดแย้งแย่งอย่างมากกว่าผู้อื่นอื่น ๆ จึงทำให้เขา
แสดงพฤติกรรมตอบโต้บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดอยู่ใกล้เคียงมา แม้บุคคลในครอบครัวเดียวกัน
ศรีธนญชัยก็มีโคลดความรุนแรงใหนลดลง

อย่างไรก็ตามการที่ศรีธนญชัยสามารถเอาตัวรอดจากการประพัตินิค่านิยมต่างๆ
ของสังคมมาได้ ก็เป็นเพราะศรีธนญชัยได้ใช้ลักษณะพิเศษของภาษาไทยโดยใช้ความหมาย
โดยพยัญชนะ และความหมายที่สังคมทั่วไปเข้าใจและยอมรับมาช่วยในการเอาตัวรอด
นอกจากนั้นบางส่วนยังหาทางออกให้แก่ตัวเอกไว้ด้วย นั่นคือมีเงื่อนไขว่าห้ามพระเจ้า-
แผ่นดินฆ่าศรีธนญชัยไม่ว่าในกรณีใด ๆ (ส่วนหนึ่งของภาคอีสาน) บางส่วนก็ให้รู้ให้เห็น
ว่าการที่ตัวเอกแสดงพฤติกรรมอันไม่บังควรต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้นก็เพราะแรงอิทธิฐาน
ของมารดา (ส่วนหนึ่งของภาคเหนือ) หรือบางส่วนก็จะยกให้เป็นเรื่องของเวรกรรม
(ส่วนหนึ่งของภาคกลาง) นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า พฤติกรรมต่างๆ ที่ศรีธนญชัยแสดงออก
นั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเขาไม่ได้มีความรอบรู้แต่เฉพาะในค่านิยมของภาษาเท่านั้น
หากแต่มีความรู้ในด้านอื่น ๆ อย่างดีด้วย เช่น มีความรู้และเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์
จิตวิทยา ปรัชญา และตรรกวิทยา เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้เขามีความสามารถในการ
อ่านจิตใจของบุคคลต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ความรู้ความสามารถในด้านนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่พบ
ได้น้อยรายในบุคคลธรรมดาทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สามารถคาดการณ์ และเจาะใจบุคคล
ที่อยู่แนววงของเขาได้อย่างเสมอ คือว่าจะมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นกับตน ทั้งนี้เพราะแยก
ไควาสังใจเป็นเหตุ สังใจเป็นผลไควอย่างถูกต้องนั่นเอง จึงทำให้ เขาเตรียมแก้ไขเหตุ-
การณไวลวงหมา

“การที่ศรีธนญชัยมีพฤติกรรมซึ่งแสดงถึงความมีปัญญาแบบฉลาดแกมโกง เห็นอบุคคล
ธรรมดาทั่วไปถึงกล่าวนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ผู้แต่งคงมีไควเจาะจง ที่จะเขียนเรื่องนี้จาก-

บุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยตรง แต่ผู้แต่งคงอาจนำพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะ เป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงมาเขียนประกอบ เป็นชีวิตและเรื่องราวของบุคคลเพียงคนเดียว กวดยุคนี้จึงจะเห็นได้ว่า นิทานเรื่องศรีธนญชัยแต่ละสำนวนนั้นมีความแตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสนใจของผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์ ตลอดจนรสนิยมในการอ่านของบุคคลในสมัยนั้น ๆ ใดเป็นอย่างดี นอกจากนั้นผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดเรื่องความซัดแย้งที่ปรากฏในพฤติกรรมของตัว เอนี้ ผู้เขียนมีจุดประสงค์เพื่อสร้างปมแห่งการซัดแย้งให้เกิดขึ้นในเรื่อง เท่านั้น หากใช่เป็นการระบายความรู้สึกซัดแย้งอย่างเข้มข้นที่แท้จริงที่มีต่อสภาพสังคม //

สำหรับตัวละครอีกตัวหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในฐานะ เป็นตัวรองของนิทานเรื่องนี้ก็คือพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้วจะพบว่า ผู้แต่งมีความจงใจที่จะยกย่องตัวละครตัวนี้อย่างแท้จริง แต่เป็นการยกย่องคนละแง่กับศรีธนญชัย ศรีธนญชัยนั้นผู้แต่งยกย่องให้เป็นคนเจ้าปัญญา แต่สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ผู้แต่งยกย่องพระองค์ให้เป็นเลิศในทางกตธรรม คือมีความอกล้น มีการให้อภัย และเป็นคนใจกว้าง อันเป็นลักษณะของบุคคลผู้ต้องมีความรับผิดชอบอย่างใหญ่หลวงต่อบ้านเมือง ทั้งนี้หากมองแต่ผิวเผินก็อาจมองเห็นว่าพระองค์ก็เป็นรองในทางสติปัญญาอยู่เสมอ แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะเห็นได้ว่าพระองค์เป็นผู้มีใจกว้างอย่างยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน ดังนั้นศรีธนญชัยจึงมีโอกาสดำเนินการพฤติกรรมอันทำให้พระองค์ "เสียหน้า" อยู่หลายครั้งหลายหนได้ ซึ่งหากมองตามหลักของความเป็นจริงแล้ว พระองค์ย่อมจะมีสิทธิ์ และสามารถจะใช้อำนาจของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ในการกำจัดบุคคล เช่นนี้ใค้ที่อยู่ตลอดเวลาที่เกี่ยว สำหรับการสั่งประหารศรีธนญชัยในบางครั้งนั้น ก็เป็นเพราะความเหลือออก อันเป็นวิสัยของมนุษยชาตินั่นเอง

จากการศึกษานิทานเรื่องศรีธนญชัยดังกล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า เรื่องศรีธนญชัยเป็นนิทานที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะอ่านเข้าใจง่าย มีเนื้อหาสนุกสนานชวนคิดตาม อันมีคุณค่าในทางอารมณ์ คือให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านผู้ฟังแล้ว นิทานเรื่องนี้ยังมีคุณค่าในทางสติปัญญาอย่างยิ่งด้วย คือให้แง่คิดต่าง ๆ ซึ่งสามารถมองลึก

ลงไปเห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี กิริยามารยาท ตลอดจนสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ และไม่ควรประพฤติปฏิบัติในสังคม ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของภาษาไทยได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

สิ่งที่น่าสนใจและน่าสังเกตเป็นพิเศษสำหรับนิทานเรื่องนี้ก็คือ แม้ตัวละครเองของเรื่องจะเป็นที่นิยมยกย่องจนติดปากแก่ชาวไทยในเรื่องความเป็นคนเจ้าปัญญา มาช้านานเพียงใดก็ตาม หากพิจารณากันอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าความมีสติปัญญาของศรีธนญชัยนั้น แท้จริงยังเป็นรองสติปัญญาของผู้แต่งนิทานเรื่องนี้ผู้นั้นเอง

ข้อเสนอแนะ

โดยที่เรื่องศรีธนญชัย ที่พบในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ส่วนวนต่าง ๆ เหล่านี้จึงน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งในค่านิยม เรื่องและการแพร่กระจาย

ผู้วิจัยจึงใคร่เสนอให้ศึกษาต่อไปว่า เรื่องศรีธนญชัยนี้ต้นเรื่องอยู่ในถิ่นใด และมีการแพร่กระจายอย่างไร ซึ่งจะทำให้การศึกษาเรื่องศรีธนญชัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย